

VIKMA06

Rešeršní a studijně rozborová činnost

5. 3. 2010: Přednáška D1: Subjekty procesu vyhledávání informací (uživatel, informační pracovník); analýza inf. požadavku

FF MU, jaro 2010

Mgr. Josef Schwarz

126172@mail.muni.cz

Osnova

- ☞ Subjekty procesu vyhledávání informací
  - ☞ uživatel
  - ☞ prostředník (informační profesionál)
- ☞ Analýza informačního dotazu

Informační potřeba

- problém a jeho řešení
- rozpoznání nedostatku informací (znalostí)
- kognitivní přístup: určitá konceptuální nesrovnalost, ve které kognitivní struktury nejsou adekvátní k řešenému problému
- projevuje se informačním chováním
- realizace informační potřeby jako vytváření významu
- dynamická povaha stavu znalosti uživatele

Typy informačních potřeb

- ověřovací (verificative needs)
  - ověření určité tématu nebo údaje
- vědomé aktuální (conscious topical needs)
  - objasnění známé věci
- nejasné (muddled topical needs)
  - vyjasnění neznámé problematiky
  - pomoc prostředníka

Ingwersen, 2002:116-117

Typy informačních potřeb

- vnitřní (visceral need)
  - skutečná, ale nerozpoznaná potřeba
- vědomá (conscious need)
  - rozpoznaná potřeba na úrovni mysli
- formalizovaná (formalized need)
  - formální vyjádření potřeby – informační požadavek
- dohodnutá (compromised need)
  - definice potřeby v podobě řešeršního dotazu

Ingwersen, 2002:113

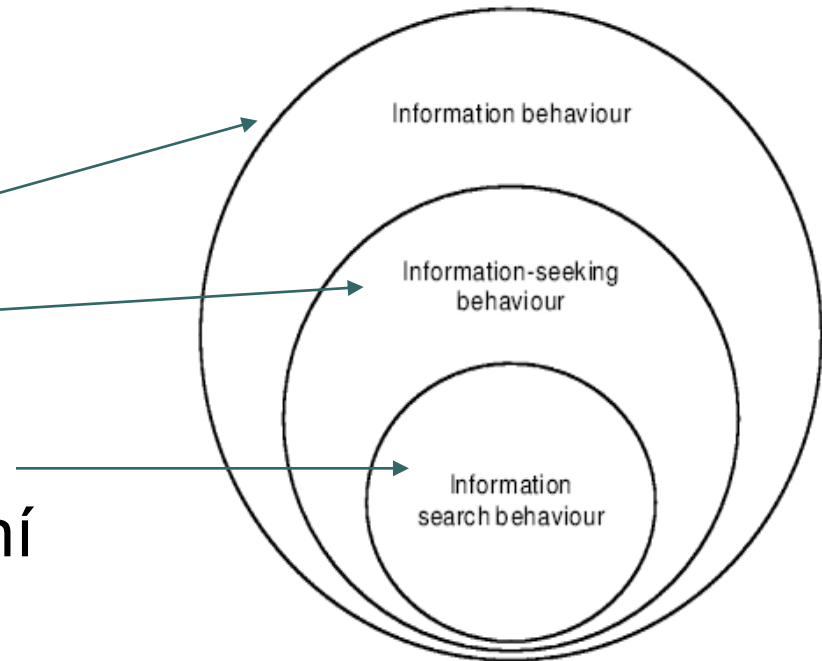

Typy informačních potřeb

- individuální předvídaná informační potřeba
- (institucionalizovaná) předvídaná informační potřeba

Informační potřeba a informační chování

- informační chování
- chování při hledání informací
- chování při vyhledávání informací

Informační chování a způsob získávání informací

Table 4.11 Variation in environments

<i>Method</i>	<i>Industrial (A)+(B)</i>	<i>Academic (D)+(E)</i>	<i>Subtotals</i>
Contacting person	403 (49)	44 (19)	447 (43)
Literature search	408 (51)	186 (81)	594 (57)
Subtotals	811 (100)	230 (100)	1041 (100)

Informační chování a způsob získávání informací

Table 4.18 Channels used by scientists and engineers

<i>Channel</i>	<i>Scientists</i>	<i>Engineers</i>
Interpersonal local	18	25
corporate	9	26
external	16	11
Document corporate	6	12
trade	9	11
professional	42	15
Interpersonal total	43	64
Corporate total	33	63
Specific search	42	53
Pointed out	33	30
General competence	25	17

Informační chování a způsob získávání informací

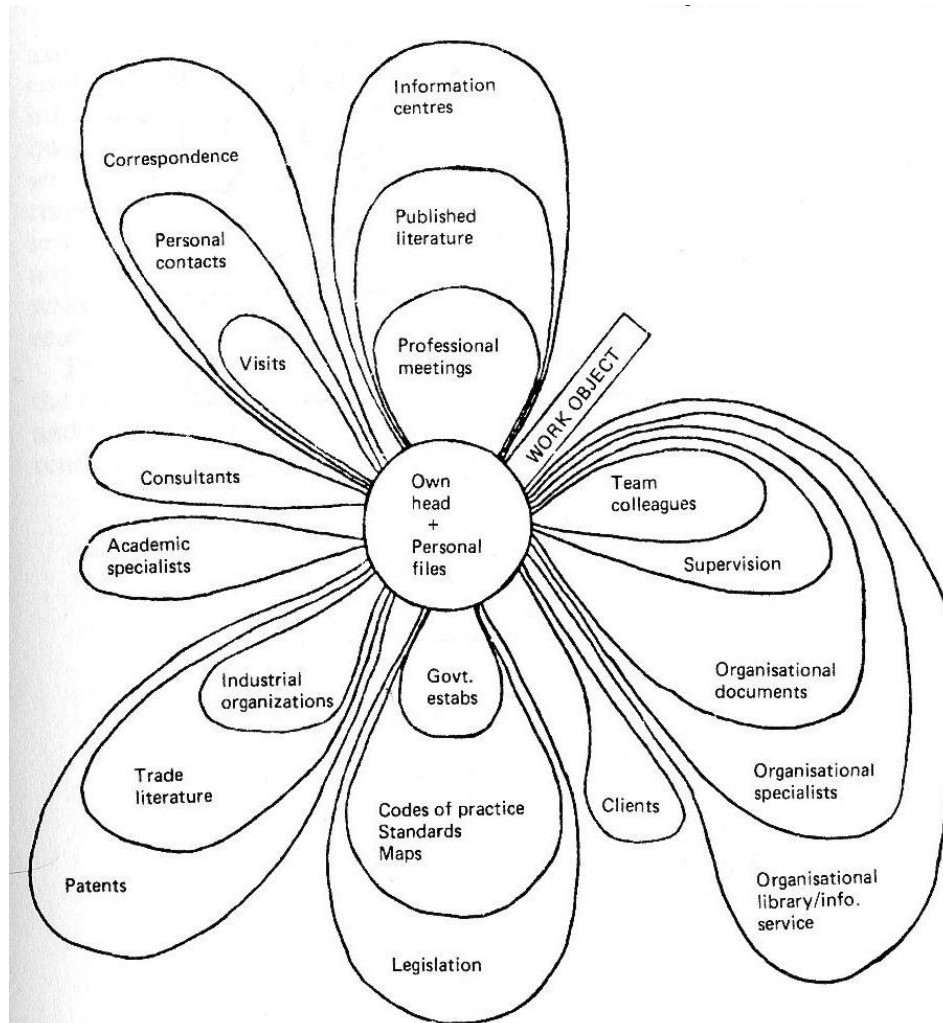

Figure 4.8 The engineer's information sources

Informační potřeba a princip nejistoty

- zpracování
  - identifikace problému
- formulace
  - interpretace a vytvoření dotazu
- nadbytek informací
  - stav znepokojení, snižování nejistot
- postoje
  - vyjádření individuálního postoje k procesu vyhledávání informací
- prognózy
  - informační proces jako série prognóz a předpovědí, interakce mezi informacemi
- zájem
  - úsilí o rozšíření individuálního poznatkového fondu

Specifikace informační potřeby

- škála schopností specifikovat informační potřebu
  - východisko: nový problém v nové situaci
  - cíl: definice problému v dobře chápané situaci s identifikovanou mezerou v poznání
- schopnost uživatele formulovat požadavek řešeršnímu systému se mění podle jeho úrovně porozumění problému
- v počáteční fázi specifikování problému může být pro uživatele téměř nemožné určit, jakou informaci potřebuje

Nedostatečná specifikace informační potřeby

klademe si otázky

Dostatečná specifikace informační potřeby

vyjádření/formulace požadavků, řešeršní dotazy

Fáze řešení problému

- identifikace jednotlivých fází
- určení postupu při vedení informačního rozhovoru a stanovení řešeršní strategie
- rozpoznání stavu u konkrétního uživatele

1. fáze

- znalosti o problému jsou běžné a roztržštěné
- řešitel problému neumí přesně formulovat problém a není schopen definovat, jaké specifické informace k řešení potřebuje
- cílem hledání je získat přehled o dané oblasti a dále získat co nejvíce různých informací pro chápání problému
- výsledkem aktivit v této fázi je porozumění obsahu problému

2. fáze

- řešitel má přesnější ponětí o problému, má představu o relevantních zdrojích informací a jejich obsahu
- cílem hledání je návrh optimálního řešení problému
- přímé a účelové hledání, určení relevance vyhledaných informací

3. fáze

- finální fáze procesu řešení problému
- hledání dodatečné informace vztahující se k tématu
- prozkoumávají se přijatá rozhodnutí
- potvrzení správnosti řešení

Vedení referenčního rozhovoru s uživatelem

- ☞ Paradox: Vyjednávání týkající se referenčních dotazů je jeden z nejkomplexnějších aktů lidské komunikace. Během tohoto procesu jedna osoba zkouší popsat jiné osobě ne něco co ví, ale spíše něco co neví.

Uživatelské dotazy

Uživatelé se zřídka první otázkou ptají na to, co chtějí – tendence kladení otázek nejasně – nejasné, zmatené termíny (nejasná terminologie)

Důvody:

- ☞ „otřukání“ si pracovníka
- ☞ Lidé mají svůj pohled na svět, své vlastní představy (mentální modely) o tom, jak věci pracují, i když nemají konkrétní aktuální zkušenost, o kterou by představu opřeli.
- ☞ Lidé dost dobře neví, co chtějí vědět nebo nevědí, jak to vyjádřit.
- ☞ informační a komunikační bariéry
  - ☞ čas, prostor, kvalifikace, ekonomické, technické, psychologické
- ☞ Mnoho otázek zní docela rozumně, ale ve skutečnosti nejsou.
- ☞ Existují rozpaky, překážky

Kladení otázek

- ☞ hlavní komponent komunikačních dovedností v referenčním rozhovoru
- ☞ získání informací prostřednictvím dotazování

Otázky

- ☞ **otevřené otázky** – vedou k tomu, že účastník rozmluvy (druhá strana) má tendenci říct víc, rozvíjí téma
- ☞ **uzavřené otázky** – užíváno k získání specifických informací
  - ☞ Uzavřené otázky jsou vhodné pro specifikaci tématu, k přesvědčení se, že komunikace byla úspěšná, dále umožňují směřovat komunikaci.

Nezákladnější cíle referenčního rozhovoru

- porozumění problému a literatuře – téma
- zjistit, co má již uživatel zjištěno/hotovo
- zjistit klíčové pojmy a synonyma
- formální zpřesnění - limity/omezení a úroveň – odborná či populár. literatura
- cíle rešerše – počet záznamů, datum odevzdání
- obecně - příprava strategie – výběr zdrojů (web, databáze, katalog)

Porozumění kontextu problému

☞ **kdo je uživatelem** (student, vyučující...)

Znalost uživatele se odráží ve stylu rozhovoru, otázkách, množství stráveného času. Každá část komunikace by měla být přizpůsobena tomu, s kým je rozhovor veden, např. příliš otevřené otázky nejsou vhodné pro studenty - začátečníky

☞ **proč**

proč se ptá – jaká je motivace řešerše/podnět k řešerši, jde o výzkumný či osobní záměr, splnění specifického úkolu pro ukončení předmětu

Komunikační dovednosti

- **aktivní naslouchání** – verbální či neverb. projevy - zájem a empatie
- **převyprávění** – „Myslel/a jste to tak?“
- **pozitivní neverb. signály** – úsměv, oční kontakt, řeč těla – vlídnost, laskavost
- **volba slovníku** – zdvořilé reakce, povzbudivá slova, vyhnout se ukvapených odpovědí, neužívat příliš odborný profesní slovník – nechat uživatele popsat inform. potřebu svým vlastním jazykem/termíny

Formy komunikace

- osobní
- telefonická
- elektronická
  - e-mail
  - chat

Analýza informačního požadavku a formulace řešeršního dotazu

transformace informačního požadavku do
řešeršní dotazu

Fáze formulace

1. pojmová analýza – identifikace klíčových pojmů
2. uvedení synonym a souvisejících pojmů
3. převedení na termíny řízeného slovníku
4. aplikace booleovských operátorů
5. aplikace dalších vyhledávacích technik

Informační profesionál

- Požadavky s ohledem na proces vyhledávání informací
- Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb
  - úroveň 1: schopnost používat dostupné nástroje a základní znalost oboru
  - úroveň 2: vysoká schopnost užívání základních nástrojů, specifické úkony, komunikace se specialisty
  - úroveň 3: znalosti metodologie oboru, schopnost interpretovat a vyjádřit potřeby, analýza stavu a tvorba nástrojů k řešení
  - úroveň 4: ovládané metodologie, vytváření nových systémů, kontrola a řízení informačních systémů v rámci organizace

Informační profesionál

- Vyhledávání informací
  - 107
- informační profesionál a další profese
  - badatel/vědec
  - novinář
  - počítačový specialista

Základní literatura k tématu

- kapitoly ze základní a doplňkové literatury
  - CHU07, kap. 10, s. 167-185
  - VIC04, kap. 4, s. 44-115
  - ING92, kap. 5 až 8, s. 83-222
  - BEL06, kap. 9, s. 195-212

Další doplňková literatura k tématu

- BRUCE, Harry. Personal, anticipated information need. *Information research* [online]. April 2005, vol. 10, no. 3 [cit. 2007-01-26]. Dostupné z: <<http://informationr.net/ir/10-3/paper232.html>>. ISSN 1368-1613.
- Drábková, K. *Informační potřeby, vnímání knihoven a informačních zdrojů ve společnosti*. Brno 2007. 110 s. Vedoucí diplomové práce Věra Jurmanová Volemanová. Dostupné též z: https://is.muni.cz/auth/th/74369/ff_m/kdrabkova_mgr_prace.pdf?fakulta=1421;obdobi=3704
- *Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb*. 2., aktualiz. vyd. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2006. 91 s. Dostupné též z: <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Pruvodce_kompetencemi2007.pdf>
- Gaslikova, I. Information Seeking in Context and the development of information systems. *Information Research* [online]. 1999, vol. 5, no. 1 [cit. 2006-02-02]. Dostupné z: <http://www.shef.ac.uk/~is/publications/infres/paper67.html>
- GODBOLD, Natalya. Beyond information seeking: towards a general model of information behaviour. *Information Research* [online]. July 2006, vol. 11, no. 4 [cit. 2007-01-25]. Dostupné z: <<http://informationr.net/ir/11-4/paper269.html>>. ISSN 1368-1613.
- Kuhlthau, C. C. Inside the Search Process: Information Seeking from the User's Perspective. *Journal of American Society for Information Science*, 1991, vol. 42, no 5, s. 361-371. Dostupné též z: <<http://comminfo.rutgers.edu/~belkin/612-05/kuhlthau-jasist-91.pdf>>
- ŠKRNA, Jindřich. Interaktivní vyhledávání informací. *Národní knihovna : knihovnická revue* [online]. 2002, č. 1 [cit. 2006-09-01]. S. 7–19. Dostupné též z: <<http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0201/0201007.html>>. ISSN 1214-0678.
- WILSON, T. D. *Information needs and uses: fifty years of progress?* [online]. 1994 [cit. 2007-01-25]. Dostupné z: <<http://informationr.net/tdw/publ/papers/1994JDocRev.html>>.
- Wilson, T. D. Models in information behaviour research. *Journal of Documentation*, 1999, vol. 55, no. 3, s. 249-270. Dostupné též z: <<http://www.informatik.gu.se/~dixi/BISON/resources/wilson-1999.pdf>>